

TEA A TEA

(A Souvenir On The Forth National Tea Day 2001)

चियै-चिया

NATIONAL TEA & COFFEE DEVELOPMENT BOARD

२०५३

चौथो राष्ट्रिय चिया दिवस २०५७ को उपलक्ष्यमा प्रकाशित

चियै – चिया

स्मारिका

सम्पादन तथा प्रकाशन

राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड

केन्द्रीय कार्यालय, नयाँ बानेश्वर

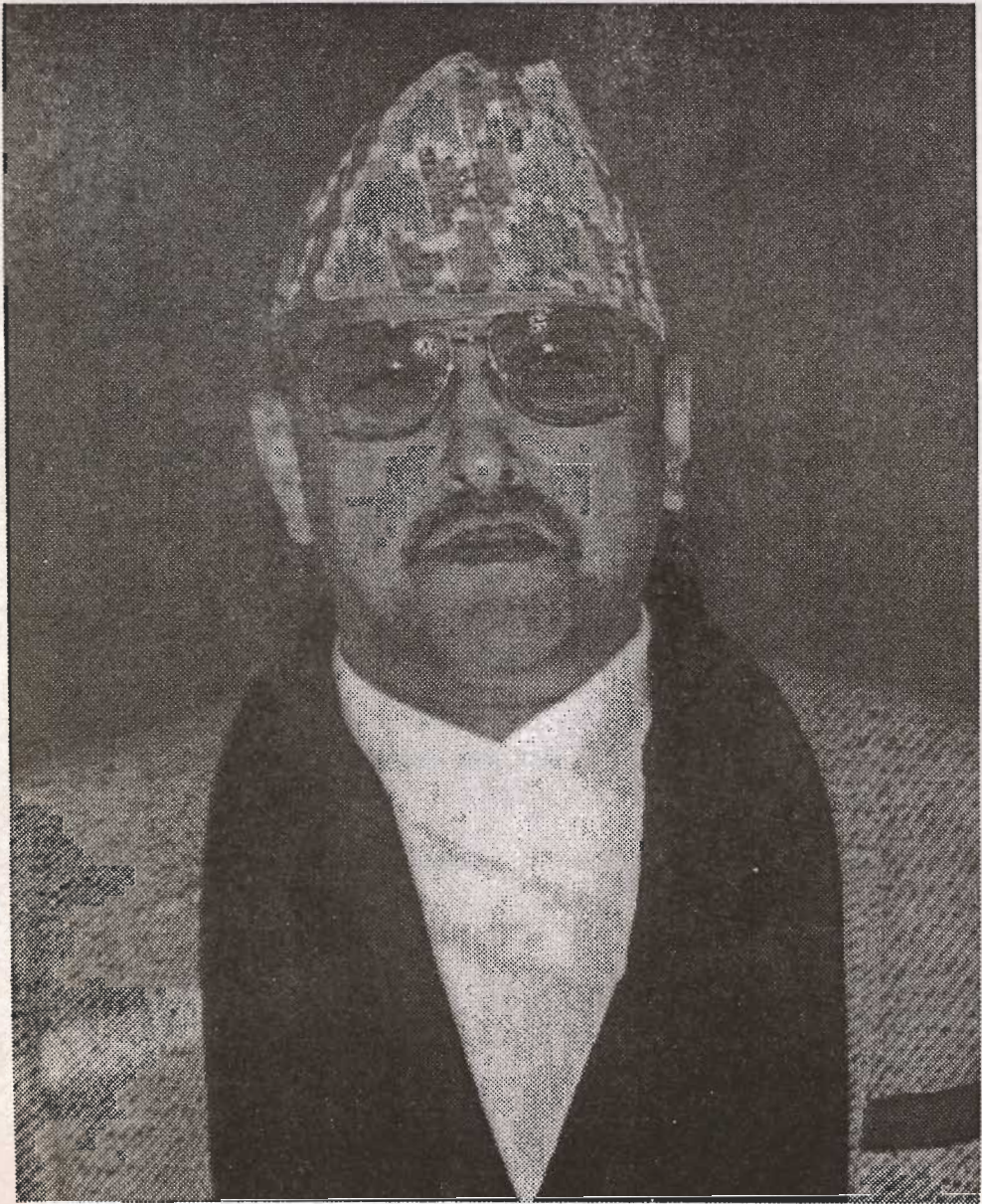
पो.व.नं १,६८३, काठमाडौं, नेपाल

फोन : ००९,७७-१-४९५७९२ ४९९,७८६

फ्याक्स : ००९,७७-१-४९,७९,४१

इमेल : ntcdb@enet.com.np

web site: www.teacoffeenepal.com

His Majesty King Birendra

श्री ५ को सरकार

मा. चक्र प्रसाद बास्तोला

कृषि तथा सहकारी मन्त्री

(निवास: ५२९१३५
फफिः २२५१०६

निजी सचिवालय
सिंहदरवार, काठमाडौं
नेपाळ ।

मिति: २०५७/१२/९

शुभकामना सन्देश

कृषि प्रधान मुलुक नेपालको कृषि क्षेत्रलाई बिस्तार र बिबिधिकरण गरी बढी उद्योगमुखी र निर्यातजन्य बनाउन चिया र कफी जस्ता उपजहरुले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्ने कुरा निर्विवाद छ। यस परिप्रेक्षमा देश भरका सम्भाव्य सबै भूभागमा कसरी चिया र कफी खेतिलाई उद्योगको रुपमा बिस्तारित गरी कृषकहरुको आय वृद्धि तथा निर्यात अभिवृद्धि गर्न र वातावरणीय दृष्टिकोणबाट हरियाली बढाउन योगदान गर्न सकिन्छ भन्ने तर्फ सम्बन्धित सबैको ध्यान जान जरुरी भएको छ । यस क्षेत्रको बिकासको लागि श्री ५ को सरकारका तर्फबाट लिनु पर्ने कदमका बारे पूर्ण प्रतिबद्धता व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

श्री ५ को सरकारले हालै मात्र लागु गरेको "राष्ट्रिय चिया नीति २०५७" ले चिया तथा कफी क्षेत्रमा लागेका समस्त कृषक, उद्यमी तथा व्यवशायीहरुलाई स्पष्ट दिशाबोध गराई हौसला प्रदान गरेको मैले बिश्वास लिएको छु । यस नीतिको सफल कार्यान्वयनका लागि सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी क्षेत्रको संयुक्त प्रयास र सहकार्यको खांचो पर्दछ । राष्ट्रिय चिया तथा कफी बिकास बोर्ड यस दिशातर्फ उचित पहल गर्न कटिबद्धताका साथ लाग्नेछ भन्ने मैले पूर्ण आशा लिएको छु ।

अन्त्यमा चौथो राष्ट्रिय चिया दिवशको उपलक्षमा सबैमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

चक्र प्रसाद बास्तोला

मन्त्री

कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

तथा

अध्यक्ष

राष्ट्रिय चिया तथा कफी बिकास बोर्ड

मा. नरेन्द्र विक्रम नेम्वाङ्ग
कृषि तथा सहकारी राज्यमन्त्री

निवास : ५२७४१३
अफिस : २४३३३९

निजी सचिवालय
सिंहदरवार, काठमाडौं
नेपाल ।

शुभकामना

राष्ट्रिय चिया तथा कफी बिकास बोर्डले चौथो राष्ट्रिय चिया दिवसको उपलक्ष्यमा चिये-चिया स्मारिका निकाल्न लागेको जानकारी पाए । स्मारिका रूपको ऐतिहासिक दस्तावेज भविष्यका व्यवसायी तथा विद्यार्थीहरूलाई समेत पथ प्रदर्शक हुन सक्छ भन्ने मेरो धारणा छ ।

राष्ट्रिय चिया नीति २०५७ ले चिया उद्योग/व्यवसायमा संलग्न सबैलाई स्पष्ट दिशाबोध गराउने छ भन्ने मेरो विश्वास छ । नीजि क्षेत्रको समेत सहभागितामा राष्ट्रिय चिया नीति २०५७ को सफल कार्यान्वयनको लागि मेरो शुभकामना छ ।

नरेन्द्र विक्रम नेम्वाङ्ग
नरेन्द्र विक्रम नेम्वाङ्ग
कृषि तथा सहकारी राज्य मन्त्री
कृषि तथा सहकारी राज्यमन्त्री

मा. रामहरि ढुंगेल
कृषि तथा सहकारी सहायक मन्त्री

श्री ५ को सरकार

शुभकामना

निवास : ४३१५९५
अफिस :

निजी सचिवालय
सिंहवरावर, काठमाडौं
नेपाल ।

संसारमा चियाको बढ्दो मांग आपूर्ति गर्न उर्लदों चिया खेतीबाट मुलुकले आर्थिक उन्नतिमा गतिशिलता हासिल प्रदान गर्न सक्ने कुरा चियाको इतिहास देखि बर्तमान सम्म हेर्दा प्रमाणित भई सकेको छ । श्री ५ को सरकारले हालै लागु गरेको राष्ट्रिय चिया नीति बाट यस क्षेत्रसंग सम्बद्ध हरेक क्षेत्रलाई व्यावसायिक बनाई संसारमा नेपालको चियालाई एउटा विशिष्ट पहिचान बनाउन राष्ट्रिय चिया तथा कफी बिकास बोर्ड सदैव अग्रसर रहनेछ भन्ने शुभकामना सहीत चौथो राष्ट्रिय चिया दिवसको अवसरमा चिया उद्योग/व्यवसायको उत्तरोत्तर प्रगतिको शुभकामना ।

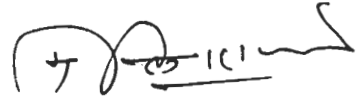
रामहरि ढुंगेल
कृषि तथा सहकारी सहायक मन्त्री

शुभ-कामना

चौथो राष्ट्रिय चिया दिवस, २०५७ को अवसरमा राष्ट्रिय चिया तथा कफि विकास बोर्डले "चियै-चिया" स्मारिका प्रकाशित गर्न लागेको थाहा पाउँदा ज्यादै खुशी लागेको छ । यस स्मारिकाले नेपालमा चिया खेती एवं व्यवसायमा लागेका व्यक्ति एवं निकायलाई उपयोगी हुने सूचना एवं जानकारी समेट्ने हुनाले सबैको लागि उपयोगी हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

चिया व्यवसायलाई निश्चित आधार र मापदण्ड अपनाई प्रवर्द्धन एवं विकास गर्ने लक्ष्य लिएर श्री ५ को सरकारले भन्ने राष्ट्रिय चिया नीति जनसमक्ष ल्याएको छ । गरिवी निवारणलाई टेवा पुऱ्याउन एवं राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउन राष्ट्रिय चिया दिवसको यस अवसरमा उक्त नीतिको सफल कार्यान्वयनमा सहयोग गर्नु हुन सबैसंग हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

यस स्मारिकाले चिया व्यवसायको विकासमा टेवा पुऱ्याउने कुरामा पनि विश्वस्त हुन चाहन्छु । साथै, राष्ट्रिय चिया दिवसको उपलक्ष्यमा हार्दिक शुभ-कामना व्यक्त गर्दछु ।

(डा. मुक्ति नारायण श्रेष्ठ)

सचिव

कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

शुभकामना

राष्ट्रिय चिया दिवसको उपलक्ष्यमा राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्डले चिया कफी विषयको स्मारिका प्रकाशित गर्न थाहा पाउंदा खुशी लाग्यो । चिया तथा कफी जस्तो उच्च मूल्य युक्त नगदे वालीको विकास/प्रवर्धनले कृषि प्रधान देशको अर्थतन्त्रमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने निर्विवाद तथ्य हो ।

यसै वर्ष श्री ५ सरकारले राष्ट्रिय चिया नीति २०५७ समेत लागू गरेको परिप्रेक्ष्यमा नीजि क्षेत्रको समेत सहभागीता उक्त नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु । सम्बन्धित क्षेत्रमा संलग्न सबै निकायहरूलाई राष्ट्रिय चिया दिवसको उपलक्ष्यमा सफलताको लागि शुभ कामना ।

छत्र बहादुर गिरी
उपाध्यक्ष

राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड

मन्तव्य

एक दुई तिन गर्दै आज हामी चौथो राष्ट्रिय चिया दिवस मनाई राखेका छौ । यस चार बर्षको अवधिमा चियाले गरेको उपलब्धी र यस्ले भोगेका समस्याहरुको सम्बन्धमा पुनरावलोकन गर्दा के देखिन्छ भने चियासंग संलग्न नीजि उद्यमी, चियाका साना किसान, राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड र कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको प्रयासबाट श्री ५ को सरकारले २०५७ कार्तिक २४ गते का दिन राष्ट्रिय चिया नीति पास गरयो। यो सव भन्दा खुशिको कुरा हो । राष्ट्रिय चिया नीतिले लिएको लक्ष्य पुरा गर्न त्यस्मा संलग्न सबै निकायले आ-आफ्नो तर्फबाट प्रयास गर्नु पर्छ भन्ने ठानेको छु ।

समस्याहरुको कुरो गर्नु पर्दा चियाको व्यवस्थित बजारको अभावमा गत सिजनमा चियाको गिर्दो मुल्यले गर्दा चिया उद्योग तथा चियाका साना किसानलाई पनि केही असर परेको महशुस भएको छ । यसको समाधानका लागि राष्ट्रिय चिया नीतिले निर्दिष्ट गरेको चियाको अक्सन प्रणालीको विकास गर्नु पर्ने आजको आवश्यकता छ । हामीले हाम्रो उपस्थिती चियाको विश्व बजारमा देखाउनका लागि चियाको Quality का साथै Quantity पनि पुर्याउनु परेको छ भने अहिले खास गरी युवा बर्गहरु Carbonated drink पट्टी बढी आकर्षित भईरहेको अवस्थामा त्यस बर्गको ध्यान पनि चिया तर्फ तान्नु परेको छ ।

हामी कहां चियाको अनुसन्धान छैन अहिले पनि हामी छिमेकीहरुकै भर परिर रहेका छौ । केही बर्ष पहिँ हामी WTO को सदस्य बन्न गै रहेको छौ त्यसलाई मध्यनजर गरी भोलिको दिनको चुनौतीको सामना गर्न चियाको अनुसन्धान तर्फ तत्कालै लाग्नु पर्ने अवस्था छ ।

राष्ट्रिय चिया नीति लागु भैसकेको परिप्रेक्ष्यमा यस्को सफल कार्यान्वयनको लागि सुदृढ संरचना तयार गरी चिया खेतीको विस्तार उच्च Quality को चिया उत्पादन, विदेश निर्यातबाट विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने भर पर्शो कृषि जन्य उद्योगको रूपमा विकास गर्नुपर्ने अठोट लिनु पर्ने बेला भएको छ । यसमा संलग्न बोर्ड, बैंक, नीजि क्षेत्र, साना किसान तथा चिया संग आवध संस्था सम्बद्ध मजदुर कर्मचारी, सबैको लगनशिलताबाट नेपाललाई पनि चियाको विश्व बजारमा स्थापीत गर्न सकिन्छ ।

अन्तमा चौथो राष्ट्रिय दिवसको उपलक्षमा सबैमा हार्दिक मंगलमय कामना गर्दछु ।

धन्यवाद ।

३२
२०६१/१२/१५

मुक्तिराज शर्मा
कार्यकारी निर्देशक

राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड

सम्पादकीय

अन्य कृषि उपजहरूको तुलनामा चिया तथा कफीको उच्च मूल्य एवं विश्वबजारमा पाईरहेको लोकप्रियता मध्य नजर गरेर हेर्दा औद्योगिक तथा व्यापारिक कार्यहरूले समेत प्रतियोगितात्मक आर्थिक कृयाकलापहरूलाई प्रोत्साहित गरिरहेका छन् । चिया तथा कफीको कृषि कार्य, कृषि कार्यका लागि सहायक उद्योग व्यवसायहरू सहायक उद्योगहरूको व्यापारिक कार्य एवं उपभोक्ताहरूलाई १११ कपमा व्यापार गर्ने चिया तथा कफी व्यवसायीहरूको समेत संख्या लिएर अनुमान गर्दा पृथ्वीको जनसंख्याको एक षष्ठांशलाई चिया र कफी व्यवसायले पालेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

यति भएर पनि प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा चिया तथा कफीको बजार बढीरहेको छ । हामीसित भएको सुरम्य प्राकृतिक श्रोत परिचालन हुन सकिरहेको छैन । प्राकृतिक श्रोतको यथोचित परिचालनका लागि पर्याप्त चुनौतिहरूको बावजुद यस क्षेत्रमा जुन उत्साहजनक गतिशीलता आएको छ त्यसले नेपालको आर्थिक स्थिति समुन्नत बनाउने निश्चित छ ।

चिया तथा कफी उत्पादक मुलुकहरूको सूचिमा मात्र दर्ता हुन सकेको नेपाल भविष्यमा एउटा प्राञ्जल छवि लिएर यस क्षेत्रको अग्रिम पंक्तिमा उभिन सक्ने संभावनालाई नेपाली किसान, उद्योगी व्यवसायीहरूकै प्रयासले सार्थकता दिन सक्छ । यस क्षेत्रमा सम्बद्ध सम्पूर्ण उत्पादक/व्यवसायी तथा उपभोक्ताहरूलाई चौथो राष्ट्रिय चिया दिवसको शुभकामना सहित..... ।

विषय-सूचि

लेखा/टचना	लेखाक	पृष्ठ
चियाको इतिहास	मुक्तिराज शर्मा	
	तारानाथ शर्मा	१
राष्ट्रिय चिया नीति २०५७		८
National Tea Policy 2057 (2001)		१६
चिया निर्यात प्रवर्द्धन समिति	बद्री बहादुर कार्की	२४
New Tea Policy	Shanker M. Singh	३४
कफी कमजोरी र समाधान	नर बहादुर अम्गाई	५०
कफी नेपाल	कृष्ण प्रसाद पाठक	५६
चिया बालिका लागि माटोको पि.एच.	माधव प्रसाद घिमिरे	६१
कफी बोटको तालिम तथा काँटछाँट	बुद्धिराज ढकाल	६९
कफी बिरूवा उत्पादन गर्ने प्रविधि	दुर्गा प्रसाद पण्डित	७५
कफी भूसमा च्याउ खेती	रघुपति चौधरी	७९
राष्ट्रिय चिया नीति २०५७	किरण कुमार पन्त	८०
विश्वमा सकृय रूपमा कार्यरत टी बोर्डहरु		८१
नेपालमा चिया खेतिको रोपण, क्षेत्रफल तथा आ.व. ०५६/०५७ सम्मको उत्पादन विवरण स्थिति		८३
चिया तथा कफी उद्योग संघ सम्बन्धित संघ संस्था उद्योग कम्पनीहरुको नामावली		९०

चियाको इतिहास

मुक्तिराज शर्मा

तारानाथ शर्मा

राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड

१.१. प्रचलनमा

विश्वमा चिया पेयको रूपमा प्रचलनमा आएको करीव ४७०० वर्ष भैसकेको कुरा दन्त्यकथा भै वर्णन भएको छ। चीन साम्राज्यमा सम्राट सेङ्ग नुङ्गको शासनकालमा कुनै संयोगले कसैको तातो पानीको कचौरामा रुखवाट केही पातहरु भरेर क्रमैले त्यो कचौरामा भएको पानीको रंग रातो हुँदै गयो अरु पानी त्यहाँ नभएको कारणले त्यही पानी नै पिउनु पर्ने बाध्यता थियो। त्यसैले पिउने पहिलो व्यक्तिले त्यो पात खसेर रातो भएको पानी स्वादिष्ट भएको र उसको स्वास्थ्यमा कुनै प्रतिकूल असर नभएको घोषणा गर्‍यो। त्यो व्यक्ति शिकारमा जंगलतिर गएको मौकामा सम्राट सेङ्ग नुङ्ग आफैलाई परेको घटना हो भन्ने समेत उल्लेख छ। यस प्रकार कुन बोट विरुवाको पात हो सो पहिचान गरेर चिया चीन मुलुकवाट पेय प्रचलनमा आएको विश्वास गरिन्छ।*

१.२. भारतीय भूक्षेत्रमा

त्यसताका भारतीय भूक्षेत्र बृटिसहरुको उपनिवेश र उनीहरुको चीनसित व्यापारिक सम्बन्ध राम्रो थियो। त्यसैले अंग्रेजहरुले चीनवाट चिया पिउन सिके र सोही चीनमा उत्पादीत चिया भारत ल्याएर पश्चिमी मुलुकहरुमा समेत पहिचान गराए। इ.सं. १७७४ मा अंग्रेजहरुले चीनवाट चिया विजन भारतमा ल्याएर आसाम प्रान्तको कुनै ठाउँवाट व्यावसायिक खेती कार्य प्रारम्भ गरे। यसै क्रममा भारतको दार्जिलिङ क्षेत्रमा पनि चिया रोपण कार्य शुरु भयो। दार्जिलिङको टकभर चिया कमानको ६००० उचाई भएको ४ नं. क्षेत्रमा इ.सन् १८४१ मा डा. कैम्पबेलले व्यवसायिक रूपमा नर्सरी राखेको प्रमाण दार्जिलिङको ल्यान्टर्स क्लवका भित्ताहरुमा राखिएका संस्मरण बाल पेपरहरुमा पढ्न पाईन्छ जव कि इ.सन् १८७३ सम्ममा दार्जिलिङ जिल्ला भरमा ११३ वटा चिया कमानहरु स्थापना भएर १८,८८८ एकर क्षेत्रफलमा चिया रोपण भैसकेको थियो।

* The Assam Review and Tea News Vol 88 No 1.

१.३. नेपालमा

दार्जिलिङ क्षेत्रमा चिया रोपण हुँदा पर्याप्त जनश्रमको आवश्यकता परेकोले नेपालमा सीमावर्ती क्षेत्रहरु ताप्लेजुङ, पांचथर र इलामबाट ठूलो संख्यामा मानिसहरु "चियाको पातमा रुपियां टिप्न"*** त्यसतर्फ गएर बहिंका भएर रहे । हालसम्म इलाम जिल्लाको सुदुर पूर्वी श्री अन्तु, समालबुङ तथा पशुपतिनगर गा.वि.स. क्षेत्रका धेरै मानिसहरु नजिकैको गोपाल सियोक, ओकाइटी तथा थर्वु चिया कमानहरुमा दिनभरी काम गरेर आफ्नो घर फर्कन्छन् । यसरी भारतीय क्षेत्रमा चियाको विकास केही हदसम्म नेपाली सामाजिक जीवनसित समेत सम्बन्धीत छ ।

नेपाल अधिराज्यमा चिया खेतीको शुरु त्यही अवधिमा भएको विश्वास गरिएको छ । तत्काल नेपालको सिमाना पूर्वमा टिष्टा सम्म पुगेको समयमा त्यस क्षेत्रका केही प्रभावशाली व्यक्तित्वहरु नेपाली समाजमा समाहित भएर राजनैतिक क्षेत्रको उच्च ओहदामा समेत पुग्न सफल भएका कर्णेल गजराज सिंह थापा त्यसरी खरसाडबाट नेपाल आएका हुन भन्ने जनश्रुति छ जो नेपालको प्रथम मुलुकी ऐनको मस्यौदा समितिमा पनि थिए र यिनै थापाले श्री ३ जंगबहादुर राणाकी बहिनी विहे गरेका थिए । यस समय दार्जिलिङ जिल्लामा अंग्रेजहरु चिया रोपिरहेका थिए । एक त राणा र अंग्रेजहरुको सम्बन्ध राम्रो रहेकै थियो त्यसमाथी दार्जिलिङ खरसाडतिर पनि राम्रो प्रभाव रहेको थापा परिवारका गजराज सिंह थापाले आफूले विर्तामा पाएको इलाममा नजिकैको दार्जिलिङबाट चिया प्रविधि ल्याएर इलाम चिया कमानमा विक्रम सम्बत् १९२० मा रोपन शुरु गरे तथा वि.सं. १९२२ मा सोक्तिम चिया कमानमा चिया रोपण शुरु भयो । जुन चियाका विरुवा अद्यापि आकर्षक आम्दानी दिई रहेकै छन् । यो चियाको बीजन श्री ३ जंगबहादुर राणाले चीन सरकारबाट उपहारमा पाएका थिए तथा गजराज सिंह थापाले दार्जिलिङ तर्फबाट प्राविधिक सहयोग जुटाएका थिए ।

यसै समयमा गजराज सिंह थापाको तत्वावधानमा इलाम जिल्लाकै लोदिया क्षेत्रमा चिया विरुवा रोपिएका थिए भन्ने जनश्रुति छ तर त्यहाँ चिया विरुवाहरु हाल सम्म नभएता पनि साईली कमान र कान्छी कमान स्थानीय नामहरु रहेका छन् । यसरी नै जनकपुर अञ्चलको सिन्धुली जिल्लाको गौरी डाडांमा जनरल माधव शम्शेर र गौरी नारायण गिरी (डिट्ठा) ले चिया का विरुवाहरु रोपेको किंवदन्ती छ यद्यपि हाल त्यहाँ चियाका विरुवा छैनन् तापनि कदाचित् गौरी

** इलामतिर प्रचलित पुरानो लोक गीत

नारायण डिट्टा कै नामबाट त्यस ठाउँको नाम गौरी डाँडा नाम रहेको पो हो कि ? धरानमा विजयपुरको भालुढुङ्गामा पनि चिया रोपण भएको थियो र यसमा गजराज सिंह थापाको नै नाम जोडिएको भएता पनि इलाम जिल्ला विर्तामा पाएर त्यही चिया खेती गर्ने व्यक्तिले त्यस बखतको यातायात परिवहनको हालतमा विजयपुर आएर चिया रोपण गर्ने व्यवहारिकता प्रश्न गर्ने ठाउँ छ ।

एउटा भूपरिवेष्टित मुलुकको व्यापार, पेय प्रचलनमा न्यूनता सही प्राविधिक ज्ञानको कमी, सही व्यवसायीक कार्य नहुनु उपयुक्त जलवायु तथा भौगोलिक अवस्थिति सित मेल नखाएको वातावरणमा रोपिएका सम्पूर्ण चिया कमानहरु हाल छैनन् तापनि इलाम जिल्लाको इलाम र सोक्तिम चिया कमानमा रोपिएका चियाका विरुवाहरु अद्यापि छन् यसबाट स्पष्ट हुन्छ जलवायुको उपयुक्त पूर्वाधार पाए सही रेखदेखको कमी भएतापनि चियाका विरुवा मर्दैनन् ।

प्रभावशाली ठूला व्यक्तिहरुले गरिरहेको काम सर्वसाधारण जनताले टाढाबाट मात्र हेरे, कदाचित व्यारेकका सिपाहीहरुबाट त कहिले घरलौरीमा ठेकी-बेठी तिर्ने खेतालाहरुबाट चिया कमानको सम्भार कार्य हुन्थ्यो तथा त्यस प्रकारका प्रभावशाली व्यक्तिहरुले नै आफ्नो शौखमा चिया खेती गरेका थिए । तर अरु व्यक्तिहरु चिया रोपण कार्यमा ठूलाठालुको डरले अथवा उत्पादनको बजार नभएको कारणले प्रोत्साहित हुन सकेनन् ।

२.१ विकास क्रम

यस प्रकारले कहिले अमानतमा कहिले ठेक्कामा, कहिले व्यारेकका सिपाहीबाट त कहिले ठेकी बेठी तिर्ने खेतालाबाट संचालित इलाम तथा सोक्तिम चिया कमान घोडा चरन वा गौचरन रुपमा पनि देखिएको हो, तर पनि हाल भएका चियाका बोटहरु तिनै ऐतिहासिक चियाका विरुवा हुन् । चिया खेतीलाई प्रवर्द्धनात्मक रुपमा लैजाने उद्देश्य राखी वि.सं. २०२३ सालमा नेपाल चिया विकास निगम इलाम तथा सोक्तिम चिया कमानहरु उत्तराधिकारमा प्राप्त गरेर सरकारी स्तरको निकायको रुपमा स्थापना भयो । निजीस्तरमा पनि वि.सं. २०१६ सालमा भापा जिल्लामा बुधकरण चिया बगानको स्थापना बाट चिया खेती सुरु भएको थियो । यस्तै गरी चिया खेतीको विस्तार क्रमिक रुपमा विकास हुँदै आयो । सिमापारी दार्जिलिङ्ग क्षेत्रमा भएको चिया खेतीबाट प्रभावित भई ईलाम जिल्लामा फांटफुट रुपमा चिया खेती धेरै अगाडी देखि गर्दै आएका पनि कृषकस्तरमा व्यावसायिक रूपमा चिया खेतीको विकास वि.सं. २०३५/२०३६ सालमा इलाम जिल्लाको कन्याम क्षेत्र वरीपरी हुन थाल्यो ।

२.२ सरकारी प्रोत्साहन र बिकास

२०३९ सालमा पूर्वाञ्चलका भापा, इलाम पांचथर धनकुटा र तेह्रथुम गरी ५ जिल्लालाई चिया क्षेत्र घोषित गरियो । श्री ५ को सरकारबाट चिया खेतीकोलागी कृषि विकास बैंकबाट दिइने ऋणमा तराईमा पहिलो ५ वर्ष र पहाडमा पहिलो ७ वर्षसम्म प्रचलित व्याज दरमा ५० प्रतिशत अनुदान दिने, चिया खेती गर्न चाहने व्यक्ति वा उद्योगलाई भूमी सम्बन्धि ऐनको हदबन्दी दफावाट छुट दिने र चिया खेतीको प्रारम्भ देखि ९० प्रतिशत मालपोत छुट दिने नीति लिइयो । साथै कृषकहरूलाई चिया खेतीमा प्राविधिक सेवा, ढुवानी, विउ, विजनको सेवा समेत उपलब्ध गराउन इलाम, धनकुटा, पांचथर र तेह्रथुममा चिया विस्तार योजना स्थापना गरियो । श्री ५ को सरकारको उपरोक्त प्रोत्साहन नीतिबाट २०३८-२०३९ सालपछि चिया उद्योग निकै विस्तार भयो । २०३५/२०३६ सालमा कृषकस्तरमा कुल ७९ हेक्टरबाट सुरु गरेको चिया खेती सरकारी स्तरमा ९५१ हेक्टर सहित हाल ९००० हेक्टर क्षेत्रफलमा भईसकेको छ । यसको साथ साथै सरकारी, निजी र कृषकस्तरमा चिया खेती र उद्योगहरूको स्थापना क्रमिक रूपमा हुदै गएको पाइन्छ । अहिले नेपाल चिया विकास निगम निर्जीकरण भै सकेको छ ।

२.३ चियाको किर्सीम

नेपालमा उत्पादित चियालाई २ प्रकारले बर्गिकरण गरेको छ । तराईमा उत्पादन हुने सी.टि.सी. चियाको आन्तरीक बजारमा ठूलो माग रहेको छ भने पहाडी क्षेत्रमा उत्पादित उच्च स्तरीय अर्थोडक्स चियाको माग समुद्रपार बजारमा धेरै रहेको छ । पहाडी क्षेत्रमा उत्पादन हुने स्तरीय अर्थोडक्स चिया निर्यात प्रबर्द्धन गरी विदेशी मुद्रा आर्जनको भण्डार श्रोत बनाउन र सि.टि.सी. चियाको आन्तरिक बजारमा आपूर्तिबाट आयात प्रतिस्थापन गरी विदेशी मुद्रामा बचत गर्नसकिन्छ ।

नेपालमा अर्थोडक्स एवं सी.टि.सी. चिया को बर्तमान क्षे.फ तथा उत्पादनको भलक

तालिका नं. १

आ.व.	अर्थोडक्स चिया		सि.टी.सी.		जम्मा	
	क्षे.फ.हेक्टर	उत्पादन	क्षे.फ.	उत्पादन	क्षे.फ.	उत्पादन
०५६-०५७	३६०९.४	९०३९.८७	३३४०.२	४१७८२५०	१०२४९.६	५०८५२३७

(श्रोत: जोर्ड मचिबालय)

माथि दिएको विवरण अनुसार आ.व. २०५६/२०५७ मा चिया रोपण क्षेत्रफल कुल जम्मा १०२५० र उत्पादन ५०५००० के.जी. पुगेको छ ।

अहिलेको उत्पादनमा वृद्धि भए तापनि उत्पादित चिया आन्तरिक बजारमा नै खपत हुन सक्ने हुदा C.T.C. चियाको बजारमा समस्या नरहने प्रष्ट छ । C.T.C. चियाका हालको आन्तरिक उत्पादन करीब ४०,००,००० के.जी. ले आन्तरीक मागको करीब ६० प्रतिशत मात्र पूर्ति गर्न सकेको छ भने बाँकी ४० प्रतिशत विदेशी चिया आयात हुने गर्दछ । चियाको उत्पादन क्षेत्र र परिमाणको परिस्थिति यथावत रहेमा देशले आयात गर्नुपर्ने चियाको परिमाण वढ्दै जाने निश्चित छ ।

३. चिया खेती सम्बन्धमा भएका अध्ययन अनुसार नेपालमा कृषकस्तरमा चिया खेतीको लागी सम्भाव्य क्षेत्रफल ३० हजार देखी ४० हजार हेक्टरसम्म भएको भएता पनि अझै पनि देशको कुल खपतको ५० प्रतिशत विदेशबाट पैठारी गर्नुपर्ने अवस्था छ । चिया खेतीबाट निम्न अनुसार फाईदा हुन सक्ने भएकोले चिया खेती वढाउन प्रोत्साहित गर्न आवश्यक देखिएको छ :-

१. चिया उत्पादन देखि प्रशोधन सम्म श्रममुलक भएको कारण परिवारका महिला लागायत सवैले काम पाउने भई रोजगारीको अभिवृद्धि हुने ।
२. अन्य खेती भन्दा वढी आय हुने र रोजगारी पनि वढ्ने हुनाले कृषकहरुको आय वृद्धिको अवसर वढ्ने
३. पहाडी ईलाकामा उच्च स्तरीय अर्थोडक्स चिया उत्पादन हुने हुदा यसबाट निकासी वृद्धि हुन गई विदेशी मुद्रा आर्जन हुन सक्ने ।
४. पहाडी क्षेत्रका नाङ्गो डांडा समेत उपयोगमा ल्याउन सकिने ।
५. चिया खेतीबाट हरियालीपन आई पर्यावरण सन्तुलित हुने र भूक्षय काम हुने ।
६. चिया खेती मात्र नभई उद्योग र व्यवसाय पनि भएको कारण यसको विस्तारबाट स्थानीय स्तरमा सडक, विद्युत आदिको व्यवस्था गर्नुपर्दा स्थानिय विकासको पूर्वाधार तयार हुदै जाने ।
७. चियामा आयात प्रतिस्थापन हुने भई आत्मनिर्भर हुन सहयोग पुग्ने र
८. रोजगारी वृद्धिबाट वसाई सराई कम हुने ।

४. चियाको खपत

चियाको आन्तरीक खपत सम्बन्धमा ३ वटा तथ्यांक अध्ययन अनुसन्धान गरिएको देखिन्छ । वि.वि. सिलवालको अनुसार (सन् १९७९ मा) १३३ ग्राम, प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष र ८.५ ग्राम वृद्धिदर, वोहीयाको सन् १९८५ को रिपोर्ट अनुसार ३०० ग्राम प्रति व्यक्ति र हेरीसन कम्पनीको ई.सं. १९८६ को अध्ययन वमोजिम

७७३ ग्राम प्रति व्यक्ति भनिएको छ । र त्यस पछि विभिन्न पत्र पत्रिकामा आन्तरीक खपतको तथ्याङ्क आ-आफ्नै किसिमको रहेकोमा आ.ब. ०५५/०५६ को अन्त्य सम्ममा नेपालको कुल जनसंख्या २ करोड र आन्तरीक खपत ८० लाख के.जी. लाई आधार लिदा प्रति व्यक्ति चिया खपत वार्षिक ४०० ग्राम देखिन्छ । बोहियाको रिपोर्ट वास्तविकताको नजिक भएकोले प्रति वर्ष ५ प्रतिशत चिया खपतमा बृद्धि भनिएकोले आउंदो १० वर्षमा नेपालमा चियाको आन्तरीक खपत १,२४,१६,६०० के.जी. (प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष) ४६८ ग्रामका दरले हुने अनुमान गरिएको छ ।

१० वर्ष पछिको आन्तरीक चिया खपतको अवस्था

क्र.सं.	चियाको किसीम	चिया उत्पादन के.जी.मा	आन्तरीक खपतको लागी आवश्यकता के.जी.मा	निर्यात हुने चिया के.जी.मा	कैफियत
१.	अर्थोडक्स	३०१३३०००	३०१३३००	२७११९७००	
२.	सि.टि.सी.	१५९६८०००	९४०३३००	६५७४७००	
	जम्मा	४६१११०००	१२४१६६००	३३६९४४००	

(श्रोत: बोर्ड सचिवालय)

५. चिया व्यवसायबाट राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा पर्ने प्रभावहरू

५.१ आयात प्रतिस्थापन

वार्षिक ४६१११००० के.जी. चिया उत्पादन हुने (सी.टि.सी. १५९७८००० के.जी.) त्यस मध्ये अर्थोडक्स ३०१३३०० के.जी. र सी.टि.सी. ९४०३३०० गरी जम्मा १२४१६६०० के.जी. आन्तरीक खपतको लागी चाहिने र ३,३६,९४,४०० के.जी. चिया निर्यात गर्नु पर्ने हुंदा पूर्ण रुपमा आयात प्रतिस्थापन हुनेछ ।

५.२ निर्यात

१० वर्ष भित्र उत्पादन हुने अनुमानित अर्थोडक्स चिया कुल जम्मा ३०१३३०००/ के.जी. हुन जाने र सो मध्ये २७११९७०० के.जी. चिया निर्यातबाट सरदर प्रति के.जी. रु ५००। का दरले रु १३,५५,९५,५०,०००/ बराबरको वैदेशिक मुद्रा आर्जन हुने छ । सि.टि.सि. चिया ६५,७५,७०० के.जी प्रति के.जी १५० का दरले निर्यात गर्दा ९८,६२,०५,०००/ मुद्रा, आर्जन हुंदा कुल १४,५४,६०,५५,००० बराबरको वैदेशिक मुद्रा आर्जन हुनेछ ।

५.३ बाताबरण संतुलनमा मद्दत पुग्ने

चिया बगानहरु तथा त्यसमा छायाको लागी रोपिएको रुखहरुले गर्दा हरियोपन बिकास हुने छ भने भिरालो र सिमान्त जग्गाहरुमा पनि यस्को खेती भई भूक्षय कम हुन गई बातावरण सन्तुलनमा समेत मदत पुग्न जाने छ ।

५.४ रोजगारको अवसर प्राप्त हुने

प्रस्तावित योजना र राष्ट्रिय चिया नीतिलाई कार्यान्वित भएर करीब ४० हजार हेक्टर (प्रहाड र तराई) मा चिया खेती हुंदा प्रति हेक्टर २.५ का दरले १०१९०० श्रम शक्तिले प्रत्यक्ष रोजगारी पाउने छ ।

५.५ आवश्यक पूर्वाधारको बिकास

चिया खेती मात्र नभई उद्योग र व्यवसाय पनि भएको कारण यसको विस्तारबाट स्थानिय स्तरमा सडक, विद्युत आदिको व्यवस्था गर्नु पर्दा स्थानिय बिकासको पूर्वाधार तयार हुंदै जाने छ ।

५.६ जनशक्ति बिकास

चिया खेती तर्फ दक्ष जनशक्तिको अभावले गर्दा पनि चिया खेतीको बिकासमा अवरोध उत्पन्न आएको छ । १० वर्ष भित्रमा चियाको बिकासका साथै दक्ष जनशक्तिको बिकास भएर हालको अवस्थामा देखिएको प्राविधिक जनशक्तिको अभाव कम होला ।

५.७ आय श्रोतको वृद्धि र निरन्तरता, यातायातका पूर्वाधारहरुको बिकास, शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता आधारभूत आवश्यकताहरुको आपूर्ति भएपछि सामाजिक संरचनामा नै परिवर्तन आएर स्तरीय सामाजिक तथा गार्हस्थ्य रहन सहनको बिकास हुनेछ ।

चिया क्षेत्रमा सम्बद्ध क्षेत्रको सहभागीतामा साना किसानहरुलाई समेत प्रोत्साहित गर्दै चिया उत्पादनका गुणात्मक तथा परिमाणात्मक बिकास गर्ने मूलभूत उद्देश्यबाट अभिप्रेरित भएर श्री ५ को सरकारले राष्ट्रिय चिया नीति मिति २०५७/७/२४ मा स्वीकृत गरी लागु गरेको छ । चियाको उत्पादन आन्तरीक विक्री वितरण एवं निकासी र पैठारीमा देखिएको आधारभूत समस्या समाधान गर्न चिया व्यवसायको संस्थागत बिकासको लागि यो नीति ल्याइएको हो । यसले चियाको उत्पादन देखि उपभोक्ता सम्ममा देखा परेका व्यवधानहरुको निराकरणमा एउटा ठोस सहयोग पुग्नेछ भन्ने विश्वास लिइएको छ । प्रस्तुत राष्ट्रिय चिया नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्न राष्ट्रिय चिया तथा कफी बिकास बोर्ड स्वायत्त संस्थाको रुपमा सकय रहने छ ।

राष्ट्रिय चिया नीति २०५७

चियाको उत्पादन, प्रशोधन एवं व्यापारिक कारोवारमा निजी क्षेत्रको सहभागिताको अभिवृद्धि गरी देशमा उपलब्ध सम्भावनाको दिगो र व्यवस्थित उपयोगद्वारा आय आर्जन तथा रोजगारीको अवसरमा वृद्धि एवं वैदेशिक मुद्रा आर्जन गर्ने भरपर्दो श्रोतको रूपमा चियाको विकास गर्न राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड ऐन २०४९, मा अन्तर्निहित भावना अनुरूप श्री ५ को सरकारले राष्ट्रिय चिया नीति २०५७ स्वीकृत गरी लागू गरेको छ ।

१. परिभाषा:

- विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस नीतिमा,
- १.१ “साना किसान” भन्नाले पहाडमा बढीमा ३५० रोपनी र तराईमा २५ बिगाहासम्म निजी जमिनमा चिया खेती गर्ने कृषकलाई जनाउँदछ ।
- १.२ “चिया कृषक” भन्नाले हदबन्दी छुटको सुविधा लिई उद्योग दर्ता गराई चिया खेती गर्ने लाई जनाउँदछ ।
- १.३ “सहकारी चिया खेती” भन्नाले सहकारी ऐन अन्तर्गत दर्ता भै समूहगत रूपमा चिया खेती गरेको लाई जनाउँदछ ।
- १.४ “चिया उद्योग” भन्नाले उद्योग दर्ता गरी हदबन्दी छुटको सुविधामा चिया खेती गरेको र आफ्नै प्रशोधन कारखाना भएको लाई जनाउँदछ ।
- १.५ “चिया प्रशोधन कारखाना” भन्नाले चियाको हरियो पातलाई प्रशोधन गर्ने उद्योग वा कारखानालाई जनाउँदछ ।
- १.६ “चिया निर्यातक” भन्नाले नेपालमा उत्पादित चिया भारत लगायत अन्य मुलुकहरुमा निकासी गर्नेलाई जनाउँदछ ।
- १.७ “आयात कर्ता” भन्नाले भारत लगायत अन्य मुलुकबाट चिया पैठारी गरी विक्री वितरण गर्नेलाई जनाउँदछ ।
- १.८ “प्याकिङ्ग” भन्नाले विभिन्न ग्रेडको तयारी चिया उपभोक्ताहरुको चाहना अनुसार ब्लेन्डिङ्ग गरी ग्राहक वर्गको आवश्यकता अनुसार प्याकिङ्ग गरेर आफ्नो ट्रेड मार्क छाप लगाई विक्री गर्ने व्यवसायलाई जनाउँदछ ।
- १.९ “चिया प्याकिङ्ग उद्योग” भन्नाले चियाको खेती, प्रशोधन, आयात, निर्यात, चिया प्याकिङ्ग र बजार व्यवस्था गर्ने कार्यलाई जनाउँदछ ।
- १.१० “चिया व्यवसाय” भन्नाले चियाको खेती, प्रशोधन, आयात, निर्यात, चिया प्याकिङ्ग र बजार व्यवस्था गर्ने कार्यलाई जनाउँदछ ।

- १.११ "बोर्ड" भन्नाले राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्डलाई जनाउँदछ ।
 १.१३ "सेस" भन्नाले चिया प्रशोधन गर्दा र आयात गर्दा लाग्ने सेवा शुल्कलाई जनाउँदछ ।
 १.१४ "बैंक" भन्नाले चिया व्यवसायमा लगानी गर्ने कृषि विकास बैंक लगायतका बैंकहरु र वित्तिय संस्थाहरुलाई जनाउँदछ ।

२. उद्देश्यः

- २.१ चिया खेतीमा निजी क्षेत्रको सहभागितामा वृद्धि गरी चियाको उत्पादनमा गुणात्मक एवं परिमाणात्मक वृद्धि हासिल गर्ने ।
 २.२ चिया व्यवसायी र कृषकहरुलाई प्रोत्साहित गर्ने ।
 २.३ आय आर्जन र रोजगारीका अवसरहरु बढाई गरिवी निवारणमा सहयोग पुऱ्याउने ।
 २.४ चियाको बजार प्रवर्द्धन गर्ने ।
 २.५ चिया व्यवसायलाई दिगो र आकर्षक बनाउने ।
 २.६ चिया खेती विस्तार गरी वातावरण संरक्षणमा समेत सहयोग पुऱ्याउने ।
 २.७ चिया विकासको लागि संस्थागत विकासको प्रवर्द्धन गर्दै जाने ।
 २.८ आन्तरिक मागको आपूर्ति गरी चिया निर्यात द्वारा विदेशी मुद्रा आर्जका अवसरहरु बढाउँदै जाने ।
 २.९ चिया व्यवसायको लागि आवश्यक अध्ययन, अनुसन्धान, प्रविधिको विकास र जनशक्ति विकासमा जोड दिने ।

३. लक्ष्यहरुः

- ३.१ चिया खेतीले ढाकेको क्षेत्रफल आगामी ५ वर्षमा ४०,८७५ हेक्टर पुऱ्याउने ।
 ३.२ कुल चियाको उत्पादन आगामी १० वर्षमा ४,६१,११,००० के.जी. पुऱ्याउने ।
 ३.३ सुरुको ५ वर्षको अवधिमा थप ७९,३१० जना नेपालीलाई रोजगारीका अवसरहरु उपलब्ध गराउने ।
 ३.४ अर्थोडक्स चियाको उत्पादन कुल उत्पादनको ६५ प्रतिशतसम्म पुऱ्याउने ।

४. नीति तथा कार्य नीतिहरुः

- ४.१ उत्पादन तथा प्रशोधनः
 ४.१.१ चिया खेती तथा प्रशोधन कार्यको लागि बैंकहरुले प्राथमिकता प्राप्त कर्जा सरहको न्यूनतम ब्याज दरमा ऋण प्रावह गर्ने छन् ।

- ४.१.२ चिया खेतीको लागि उद्योग दर्ता भए पछि कूल परियोजना लागतको ८० प्रतिशतसम्म बैकले ऋण प्रवाह गर्ने छन् ।
- ४.१.३ चिया खेतीको लागि प्रवाह गरिएको ऋण पहाडमा अर्थोडक्स तथा हरियो चियालाई ७ वर्ष र तराईमा सि.टी.सि. चियालाई ५ वर्षसम्म ग्रेस पिरियड दिइनेछ ।
- ४.१.४ ऋणको व्याजलाई ग्रेस पिरियडमा पूजिंकरण गरिने छैन ।^१
- ४.१.५ ग्रेस पिरियडको अवधिभर आयकर लाग्ने छैन ।
- ४.१.६ चिया खेतीमा लगानी भएको सम्पूर्ण ऋण ग्रेस पिरियड समाप्त भएको मितिले १० वर्षमा साँवा तथा व्याज समेत तिरी सक्नु पर्नेछ ।^२
- ४.१.७ चिया खेतीको लागि जग्गा खरिद गर्दा लाग्ने रजिष्ट्रेसन दस्तुरमा ७५ प्रतिशत छुट हुनेछ ।
- ४.१.८ चिया खेती गरिएका जग्गामा मालपोत छुटका लागि बोर्डले सिफारिस गर्नेछ ।
- ४.१.९ वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय, भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय र राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्डको संयुक्त टोली बनाई सो टोलीले व्यावसायिक रूपले चिया खेती हुने जिल्लाहरुमा चिया खेती योग्य सरकारी जग्गा यकीन गरी बोर्ड मार्फत श्री ५ को सरकारमा सुझाव पेश गर्ने र सोको आधारमा त्यस्ता जग्गाहरु चिया खेतीको लागि वट्टीमा ५० वर्षसम्मको लागि लिजमा उपलब्ध हुन सक्नेछ ।
- ४.१.१० लिज वापत प्राप्त रकम देहाय बमोजिमको कोषमा जम्मा हुनेछ ।
- (क) ५० प्रतिशत श्री ५ को सरकारको राजश्वमा ।
- (ख) ५० प्रतिशत चिया विकास कोषमा ।
- ४.१.११ चिया खेतीमा सिंचाई गर्नको लागि अन्य बालीलाई दिए सरहरको पूजिंगत अनुदान दिने र सिंचाईको लागि आयात गरिने पाईप, उपकरणहरु आयात गर्दा कृषि उपकरणहरु सरहको मात्र भन्सार महसुल लाग्ने छ ।
- ४.१.१२ चिया प्रशोधन उद्योगलाई आवश्यक पर्ने मेशिनरीहरु आयात गर्दा कृषि उपकरणहरु सरह मात्र भन्सार महसुल लाग्नेछ ।

१ आ.व. २०५६ र ०५७ देखि ग्रेस पिरियडमा व्याजलाई पूजिंकरण गर्ने व्यवस्था कृषि विकास बैकले हटाएको छ ।

२ हाल ८ वर्ष भित्र साँवा तथा व्याज तिरी सक्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

- ४.१.१३ व्यावसायिक रुपमा चिया खेती भएका क्षेत्रहरुमा सडक, सिंचाई, बिजुली, संचार, शिक्षा तथा स्वास्थ्य जस्ता पूर्वाधार विकास गर्न श्री ५ को सरकारले प्राथमिकता दिनेछ ।
- ४.१.१४ चिया उद्योग संचालन गर्दा चाहिने ईन्धनको आपूर्ति स्थानीय आपूर्तिमा असर नपर्ने गरी आवधिक परिमाण तोक्री उद्यमीहरुलाई सोभै सम्बन्धित बन आपूर्ति समितिबाट उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने तथा चिया खेती भित्र लगाईएका रुख आफैले प्रयोग गर्न सकिनेछ ।
- ४.१.१५ चिया व्यवसायको लागि चाहिने रासायनिक मल, कीटनाशक, भारनाशक र रोगनाशक औषधी तथा कृषि सामग्री आदि अन्य मुलुकबाट आयात गर्न दिईने छ ।
- ४.१.१६ चिया व्यवसायीहरुबाट प्राप्त हुने सेस, श्री ५ को सरकारबाट विकासको लागि प्राप्त हुने अनुदान, लिजबाट प्राप्त हुने रकम, अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी दातृ संस्थाहरुबाट प्राप्त हुने रकम, अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी दातृ संस्थाहरुबाट प्राप्त हुने सहयोग तथा वैदेशिक सहयोग अनुदान आदि रकमबाट चिया विकास कोष (Tea Development Fund) स्थापना गरिने छ र सो कोष निजी क्षेत्रको सहभागितामा चियाको विकास तथा विस्तारमा उपयोग गरिने छ ।
- ४.१.१७ चक्लाबन्दीलाई प्रोत्साहित गर्न देहायका कार्यहरुलाई प्राथमिकता दिईने छ ।
- ४.१.१७.१ चिया खेतीको लागि जग्गा खरिद गर्न सरल ब्याज दरमा ऋणको व्यवस्था गरिने छ ।
- ४.१.१७.२ चिया खेतीद्वारा चक्लाबन्दी विस्तार गर्ने कार्यलाई कानुनी रुपमा प्रोत्साहन गरिने छ ।
- ४.१.१८ सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा कम्तीमा ३००० रोपनी क्षेत्रफलमा चिया खेतीको ठाउँलाई चिया क्षेत्र घोषणा गरी ती ठाउँमा बिद्युत, संचार सेवा र कृषि सडक जस्ता पूर्वाधार विकास गर्न प्राथमिकता दिईने छ ।
- ४.१.१९ चिया बजारको सम्भाव्यता अध्ययन गरी त्यसबाट प्राप्त हुने सूचनाहरु चिया व्यवसायीहरुलाई उपलब्ध गराईने छ ।
- ४.२ बजार तथा व्यापार प्रबर्द्धन
- ४.२.१ चियालाई अन्तर्राष्ट्रिय बजार प्रणालीमा प्रवेश गराउन निजी क्षेत्रको सहभागितामा लिलाम (Auction) प्रणालीको विकास गरिनेछ । यसका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गरिने छ ।

- ४.२.२ कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा तथ्याङ्क महाशाखा, कृषि उद्यम केन्द्र (नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ), व्यापार प्रवर्द्धन केन्द्र, शाही नेपाल राजदूतावास तथा वैदेशिक नियोगहरूसंग समन्वय गरी चिया निर्यात अभिवृद्धि कार्य परिचालन गरिनेछ। पर्यटन मन्त्रालय अन्तर्गतवाट प्रकासित गरिने अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको पोष्टर, पम्पलेट तथा बुकलेटहरूमा चियाको उत्पादन, परिमाण, गुणस्तर र उत्पादन क्षेत्र आदिको चिनारी समावेश गरिने छ।
- ४.२.३ चिया निर्यातका लागि आयात गरिने प्याकिङ्ग मेटेरियलमा कृषि सामाग्री सरह न्यूनतम भन्सार महसुल लाग्ने छ।
- ४.२.३ चिया निर्यातका लागि आयात गरिने प्याकिङ्ग मेटेरियलमा कृषि सामाग्री सरह न्यूनतम भन्सार महसुल लाग्नेछ।
- ४.२.४ चिया निर्यात गर्दा एक पटकमा उक कन्टेनर वरावरको परिमाण मात्र निर्यात गर्नु परेमा विना प्रतीतपत्र (एल.सी.) पठाउन सकिने व्यवस्था गरिने छ।
- ४.२.५ भारतमा चिया निर्यात गर्दा पनि अन्य मुलुकमा निर्यात गरे सरह सुविधा दिईने छ।
- ४.२.६ स्वदेशी चियाको ब्राण्डहरू विकसित तथा स्थापित गर्दै लान प्याकिङ्ग उद्योगलाई समयोचित सुधार गर्न प्रोत्साहित गरिदै लगिने छ।
- ४.२.७ खुला चिया भन्दा मूल्य अभिवृद्धि भएको प्याकेट चियालाई विक्री वितरण तथा निर्यात गर्न प्रोत्साहित गरिने छ।
- ४.२.८ माना र सहकारी चिया व्यवसायीहरूलाई व्यापार मेला, व्यापार प्रदर्शनी, कार्यशाला गोष्ठी आदिमा चिया विकास कोषवाट खर्च व्यहोर्ने गरी भाग लिन प्रोत्साहित गरिने छ।
- ४.३ संस्थागत व्यवस्था:
- यस नीतको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि बोर्डले देहायका कार्यहरू गर्ने छ:
- ४.३.१ चिया खेती सम्वन्धी आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान गरी प्राविधिक परामर्श एवं सहयोग प्रदान गर्न र चियाको उन्नत विरुवा विदेशवाट ल्याई संख्यात्मक वृद्धि गरी विक्री वितरणको व्यवस्था गर्ने।
- ४.३.२ माना किसानलाई चियाको कटिङ्ग ढुवानी गर्न ढुवानी अनुदान दिने।
- ४.३.३ माना किसान तथा सहकारी चिया खेतीलाई प्राविधिक सेवा सुविधा निशुल्क उपलब्ध गराउने।

- ४.३.४ चिया व्यवसाय संचालन गर्न रजिष्ट्रेशन दस्तुर, जग्गाको हदवन्दी, मालपोत आदिमा छुटको सुविधा प्रदान गर्न, मेशिनरी, सिंचाई सामग्री, प्याकिङ्ग मेटेरियल, उपकरण संरचना (Steel structure) आयात गर्दा सोमा लाग्ने भन्सार सुविधा, उपलब्ध गराउन एवं प्रतीतपत्र सुविधा र राष्ट्रिय प्रतीक चिन्ह राखिने कार्यका लागि स्थलगत निरीक्षण गरी सम्बन्धित निकायमा सिफारिस गर्ने ।
- ४.३.५ चिया व्यवसायको लागि आवश्यक पर्ने ऋण, कीटनाशक औषधी, रासायनिक मल, कृषि सामग्री र इन्धन आदिको सिफारिस गर्ने
- ४.३.६ देशमा भएका चिया व्यवसायीहरूको व्यवसाय दर्ता सम्बन्धी जानकारी राख्ने ।
- ४.३.७ चिया व्यवसायको नियमित निरीक्षण तथा अनुगमन गरी सो अनुरूपम कार्य नभएमा उपरोक्त अनुसार सुविधाबाट वन्चित गर्ने ।
- ४.३.८ चिया व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्न उत्कृष्ट उत्पादक, प्रशोधनकर्ता, चिया प्याकिङ्ग उद्योग तथा निर्यातकर्तालाई वार्षिक रुपमा पुरस्कार तथा कदर पत्र प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्ने ।^३
- ४.३.९ चिया व्यवसायको समुचित विकासको लागि सूचनामूलक सामग्री उपलब्ध गराउन चियाको क्षेत्रफूल, उतपादन विवरण, लिलाम परिमाण, उत्पादक, प्रशोधक, निकासीकर्ता, आयातकर्ता र अनुसन्धानकर्ता आदिको अद्यावधिक अभिलेख राख्ने र आवधिकरूपमा श्री ५ को सरकार र सम्बद्ध पक्षलाई उपलब्ध गराउने ।
- ४.३.१० श्री ५ को सरकारको स्वीकृती लिई चिया सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय संघ, संस्थासंग सम्बन्ध स्थापित गर्ने, सन्धी सम्झौता गर्ने तथा अन्य सहकार्यहरू गर्ने ।
- ४.३.११ चिया व्यवसायको निरन्तर विकासको लागि निजी क्षेत्रको समेत सहभागिताबाट बोर्डलाई एक स्वायत्त संस्थाको रुपमा विकास गर्ने । बोर्डले चिया उत्पादन, प्रशोधन, जग्गा लिजमा दिने, विभिन्न सिफारिस तथा परामर्श दिने र यी कार्य प्रदान गरे वापत श्री ५ को सरकारको स्वीकृती लिई बोर्डले शुल्क लिने ।
- ४.३.१२ चिया सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, बजार विकास आदिको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका सूचनाहरू संकलन, सम्प्रेषण गरी चिया व्यवसायीहरूलाई उपलब्ध गराउने कार्य गर्ने ।

^३ उत्कृष्ट उत्पादक, निर्यातक र प्याकेजिङ्ग उद्योगलाई कदरपत्र दिई रहेको छ ।

